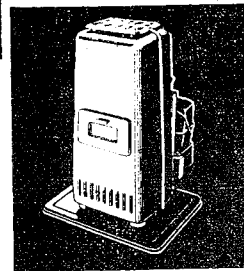
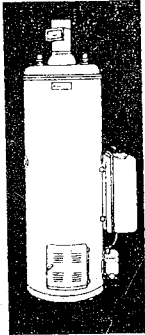
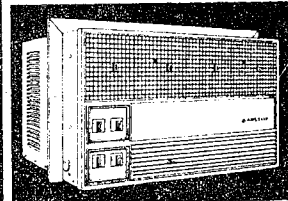
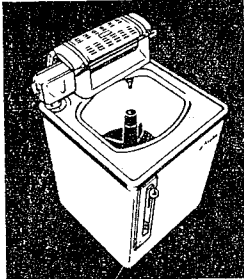

ARÇELİK

daima en iyisini
imal eder

üstün kalite
uygun fiyat
devamlı servis

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

MAYIS 1972

İÇİNDEKİLER :

Sayımaçlar	Ergün SARI
Artvin'den Bir Güldeste : Maniler	Faruk DEMİREL
Celâli Ne Alevî, Ne de Bektaşidir	Hikmet DİZDAROĞLU
Edirne Folkloru : Ay ile İlgili İnanışlar	I. Hakki SOYYANMAZ
"Türk Folklor ve Etnografya Bibliyografyası"	Dr. Ruşen YILDIRIM
Kâtip Ali'nin Bilinmeyen Şiirleri — I —	Prof. Dr. Şükrü ELÇİN
Türk Giyim — Kuşamları Ve Elisheri Üzerine	Refhan HİNÇER
Hidrellez ve Genç Kızların Mani Eğlenceleri	Nizami NEFESLI
Avanos'ta İnanış ve Gelenekler	AH İNCE
Yağmur Duası Üzerine Derlemeler	Nevezat GÖZAYDIN
Gaziantep'te Avcılık ve Çeşitleri — 2 —	Cemil Cahit GÜZELBEY
Bir Bayburt Masalı : Tilki İle Değirmenci	Dr. Saim SAKAOĞLU
Sarıkamışlı Aşık Mevlit İhsanı	Ihsan HİNÇER
El Dokusu Kumşarlar Sergisi	T.F.A

BIZE GELEN KİTAPLAR

SAYI: 274

KURUŞ: 250

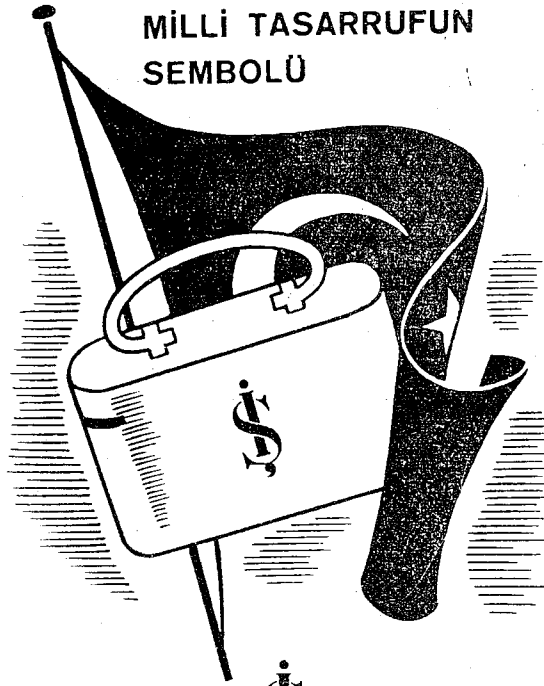
C-VİTAMINLI
PORTAKAL ÖZÜ

Oralet

Bir bardak suya
bir kaşık ORALET
koyarak taze
PORTAKAL SUYU
içebilirsiniz.

(Radar R. — 45)

MİLLİ TASARRUFUN
SEMBOİLÜ

TÜRKİYE BANKASI
paranızın... istikbalinizin emniyeti

(Folklor : 46)

GRİPİN, nezle
başlangıcında birçok
fenalıkları önlemek
bakımından faydalıdır.
GRİPİN, 4 saat
ara ile günde
3 adet alınabilir.

GRİPİN

(Yeni Ajans : — 47)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949
AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ
SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No. 274

MAYIS 1972

YIL : 23 — CİLT : 14

Sayışmaçlar

Yazan : Ergün SARI

A) Sayışmaca nedir ?

Sayışmaca; çocukların, oyun başlangıcında ebe seçiminde; oyun içerisinde rol dağıtımında aralarında çıkması muhtemel olan anlaşmazlıkları gidermek için başvurdukları bir çözüm yoludur.

B) Sayışmaç nedir ?

Sayışmaç, sayışmacada kullanılan, oyun başlangıcında, oyuncular arasında, ihtimaliyet esaslarına dayanan, bir eşitlik sağlamak gayesiyle kullanılan ve genellikle çocuk zekâsının ürünü olan sözlerin tümüne verilen addır.

C) Sayışmaçların genel nitelikleri nelerdir ?

Sayışmaçlar anlamlı olabildikleri gibi anlamsız da olabilirler. Kimisi uyaklı, mâni biçimindedir. Kimisiyse düzyazısaldır. Bütün bunlara rağmen tüm sayışmaçlarda ortak öge, hepsinin kelimelerin çeşitli biçimlerde kullanılmasıyla elde edilen ses oyunlarından meydana gelmiş olmasıdır.

Ç) Bir "tekerleme" türü olarak sayışmaca

Tekerleme, bildiği gibi, genellikle belirli bir konudan yoksun, ses oyunlarıyla elde edilen şiirselliğe sahip, şaşırtıcı birtakım imgelelerin yanyana sıralanmasından oluşan bir halkbilim türüdür (*). Yukarıda yaptığımız tanım gereği sayışmaçlar da bu anlamda birer tekerlemedir. Ancak tekerlemeler içerisinde en bağımsız olanı, kendisine özgü bir havası en çok bulunanıdır.

D) Sayışmaca nasıl yapılır? Ya da sayışmaçların kullanılışları ?

a) Sayışmaçların biçimsel olarak kullanılışı :

Sayışmacada sayışmayı yapan kişi sayışmacı;

1 — Ya kelime kelime,

2 — Ya da hece hece okur.

b) Sayışmaçların rol dağıtımında kullanılışı :

1. Sayışmaç bir kere okunur. Son kelime ya da hece kime isabet ederse o kişi ebe (ya da arzulan role) seçilir.

2. Ya da sayışmaca oyuncu sayısından bir eksik yapılır. Son kalan ebe olur ya da arzulan role seçilir.

Aşağıda, çeşitli dönemlerde derlediğimiz sayışmaçların bir kısmını sıralıyoruz. Bir başka yazımızda elimizdeki diğer sayışmaçlarla birlikte bunların konu ve yapı yönünden tahlil ve tasnifini yapmaya çalışacağız.

1.

Bir iki

Kurnaz tilki

Fındık fıstık

Kadifeden yastık

Alçık balçık

Sen çık

2.

Küçük bir kemanım var

Oturunca oturur

Kalkınca kalkar

Süzülünce süzülür

Büzülünce büzülür

Darılınca darılır

Barışınca barışır

Aslan geliyor

Kaplan geliyor

Kimi seçiyor

Bir Güldeste : Maniler

Yazan : Faruk DEMİREL

Bir yer bilirim : Bahçesinden meyvesi, yaylasından sisi eksilmez. Renk renk çiçeklerle bezenmiş dağlarında, gelinlik kızları kuzu otlatır.

Baharı ayrı bir güzel, yazı daha başka güzel olan bu yerlerin kışları, hiç bitmeyecekmiş gibi uzar da uzar, gider. Hayat durur âdeta karlı kış günlerinde. Her aile, kabuğuna çekilen böcek misâli, evlerine kapanır kalırlar, işte o uzun kış gecelerinde tüm aile, kendi aralarında, birbirlerine masallar anlatırlar, bilmeceler sorar-

*İp attım ucu kaldı
Tarakta kücü kaldı
Kardeş gitti gideli
Yürekte acı kaldı.*

*Gül dalından kuş uçtu
Mendilim suya düştü
Ağla gözlerim ağla
Ayrıklı bize düştü.*

*Portakal dilemedim
Şekeri bölemedim
Lâl olsun benim dilim
Yâre tez gel demedim.*

*Odanda hasır benim
Kapıda yesir benim
Doğrul da bak yüzüme
Neremde kusur benim.*

*Para cebimde çil çil
Saçlarım oldu kırçıl
Baht sarayım kapalı
Açıl kilidim açıl.*

*Ak koyun meleminin
Mor menekşe yemesin
Sevdiğ'le evlenmeyen
Ben evlendim demesin.*

*Damdan dama ip gerdim
Ucuna mendil serdim
Ölürüm ayırlamam
Candan yürekten sevdim.*

*Ak gider kara gider
Yağmura kara gider
Önümdeki yolların
Hepsi de yara gider.*

*Üstünde mavi esvap
Aşkiyle halim harap
Niye baktığım sorma
Güzele bakmak sevap.*

(Anlaşmaya göre sayışmaçı yapan bir sayıya kadar sayar. O sayıya göre yukarıda belirttiğimiz kurallar çerçevesinde oyun- cular arasında görev dağıtımı yapılır.)

7.

*A, a, asma
Bebeğime basma
Z, z, zümbül
Menekşe gül*

8.

*Oo, pisi pisi pambuk
İbrişime sanduk
Gittim deve yolına
Deve yolu bit pazar
Bit pazarda ayı var
Ayı beni korkuttu
Kulağımı soğuttu
Anzara vinzara
Çek beni kantara*

(*) Pertev N. Boratav, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı.

Celâli Ne Alevî, Ne de Bektaşîdir

Yazan : Hilmet DİZDAROĞLU

Bilimsel çalışmanın en büyük düşmanı, önyargı ile yola çıkmaktır. Çünkü önyargı gerçekleri çarpıtır, araştırıcıyı ters yöne saptırır. Önyargıyı kılavuz seçen kişi, kafasında yer eden düşünceyi ispatlamak için, belgeleri işine geldiği biçimde yorumlar. Bu, bilim adamının yalnız kendisini değil, okurlarını da yanılgıya düşürür.

Böyle bir tutumun örneğini, sayın Abdülbaki Gölpınarlı'nın *Türk Tasavvuf Şiiri Antolojisi* (1)'nde görmekteyiz. Gerçekten, sayın Gölpınarlı, bu yapıtında, önceki yazdıklarını hiç bir katkıda bulunmadan, bilinenleri bir kez daha yinelemekten öteye geçmemiş; dahası, ne Şii ne de Bektaşî olmayan bir kişiyi, Bayburtlu Celâli (1850 - 1915)'yi de Alevî - Bektaşî ozanları arasına sokmuştur! Biz, bu yazımızda, yapıtın bütünü üzerinde değil, Bayburtlu Celâli ile ilgili kısmı üzerinde duracağız.

İlkin şu noktayı belirtelim: Sayın Gölpınarlı, kitabına aldığı halde, Bayburtlu Celâli'yi hiç tanımamaktadır, onun hakkın- da yeterli bilgisi yoktur. Bu nedenle, 8 satırlık açıklaması Celâli'yi tanıtmaktan uzaktır. Celâli hakkındaki yapıtlardan haberli olmadığını bu 8 satır açık seçik göstermektedir. Örneğin, ozanın doğduğu köyün adını "Tahsınlı" biçiminde yazmaktadır. Doğrusu "Tahsını" (2)'dir. Celâli'nin doğum yılı da, ölüm yılı da artık bellidir. Yazar yalnız ölüm yılını bildiriyor (1915), doğum yılını söylemiyor. Doğum yılını da biz verelim 1850 (3).

Sayın Gölpınarlı'ya göre Celâli'nin elimizde "pek az şiiri" varmış. Bu yargı da yanlışdır. Celâli ile ilgili yayınları izlemiş olsaydı, "pek az" değil, "pek çok" şiirinin elimizde olduğunu görürdü. Nitekim Celâli'nin hemşehrileri Mahmut Kemal Yanbeğ ile Selim Haşlak'ın yerinde derledikleri ve kitaplarına aldıkları şiirler dışında, biz, bu dergi sayfalarında, Celâli'nin bir dizide 30 (4), bir başka dizide de 27 şiirini yayımlamıştık (5). Bunların dışında gerek bizim taraftan, gerek başkaları tarafından dergi ve kitaplarda Celâli'nin daha birçok şiirleri basılmıştır. Bugün, yaklaşık olarak 150'ye yakın şiiri

yazıya aktarılmıştır. Bu durumda Celâli'nin "pek az şiiri" olduğunu söylemek, gerçeklere aykırı düşmektir.

Celâli'nin Alevî ya da Bektaşî oluşuna gelince; böylesine bir sav, temelden yanlış ve tutarsızdır. Düşüncelerin karşısına çıkılınca, güvenilir kaynaklara dayanmak, onların tanıklığından yararlanmak zorunlu- luğu vardır. Sayın Gölpınarlı ise hiç bir kaynağa dayanmıyor, hiç bir kanıt göstermiyor. Böylece, Celâli'yi Alevî - Bektaşî halk ozanları arasına katması askıda kalıyor.

Bu yanılgıya daha önce Alevî - Bektaşî Nefesleri'nde düşmüştü (s. 10). Bu kez aynı yanılgıyı sürdürüyor. Yanılgısının nedenlerini şöyle sıralamak mümkündür:

1. Yazarda, alışılmış kalıpların dışında söyleyen ozanları Bektaşî ya da Alevî saymak eğilimi vardır. Birçok yapıtında bunun örneklerine rastlamaktayız.

Söz gelimi, Yunus hakkındaki ilk kitabın- da "Yunus Bektaşîdir" diye başlık atan ve *Bektaşî Velâyetnamesi*'ndeki söylentilerle Yunus'un Bektaşîliği ispata çalışan sayın Gölpınarlı (7), sonradan bu çabasının yer- sizliğini ve dayanaksızlığını anlamış, tam yüz seksen derecelik bir dönüşle, Yunus'un Bektaşî olmadığını şu sözlerle belirtmiştir: "Bektaşiler, eski Batını geleneğini yürütmüşler, her tanınmış, bilimsel, sevilip sayılmış kişiliği zemin ve zaman gözetmeden, Hacı Bektaş mensubu ve kendilerinden saymak suretiyle halkın, bu yol hakkında müşbet kanaatini kazan- mayı istihdaf etmişlerdir. Biz, bu bakımdan, Yunus'un ve tarikat silsilesindekilerin, Hacı Bektaş mensubu olduğuna inanmıyor-ruz." (8).

Görülüyor ki, yazar, Bektaşilerde boş görmediği tutumu kendisi benimsemiş; Celâli'nin kimi şiirlerinde ham sofulara çatışın- dan, başkaldırısından Alevî — Bektaşî ol- duğu sonucunu çıkarmıştır...

2. Celâli, biraz sonra göreceğiniz gibi, Alevî ya da Bektaşî değil Sünnî'dir. Ama, "ham ervah" değildir. Kâti inançlar onu bağlamaz. Özgürce bir düşünce dünyası vardır. Bundan ötürü, "sofu" ve "zahit"ler-

le sık sık çatışmış, onları kızdıracak şiirler söylemiştir. Onun:

*Dünya güncine karışmam
Her üstada söz danışmam
Namaz ehliyle konuşmam
"Ya Hü" derim putperestim*

yollu parçaları (9), zamanının kaldıracığı soydan şeyler değildi. Bunun için Ziyaettin Fahri (Fındıkoğlu)'nin belirttiği üzere, özellikle "...ulema sınıfı tarafından Kızılbaşlıkla itham edilmiş, birçok mahrumiyetlerle uğramış ve bir türlü bitmeyen mücadelelerle hayata gözlerini kapamıştır." (10).

Bize öyle gelir ki, sayın Gölpınarlı, Celâli'nin suçlanmasını yanlış yorumlayarak ve bir de yine Ziyaettin Fahri (Fındıkoğlu)'nin "Şiirler'nin bir kısmında Bektaşilik - Hü-üfîlik imtiazı görünmektedir." (11) sözünü gerçek sanarak, Celâli'yi Alevî - Bektaşî zümresi ozanları arasına katmıştır.

3. Kemal Samancıgil ve Mehmet Halit Bayrı da onu etkilemiş olabilirler. Birincisi Celâli'yi, "Batıniye yolunu tutmuş, hem de Bektaşîliğin Alevilik kolunu takip etmiş bir şair" olarak tanımlarken (12), ikincisi de "Bektaşî olduğunu... bildiğimiz" (Nereden biliyor?) soyundan kesinliği yalnızca kendisince bilinen bir lâf eder (13).

Hiç bir kaynağa dayanmadan öne sürülen bu savların gerçeğe bir bağlantısı yoktur. Her iki yazarın ozandan aldıkları örnekler Celâli'nin Alevî ya da Bektaşîliğini kanıtlayacak en küçük ipucundan yoksundur. Dolayısıyla söyledikleri "kavlî mücerret"te kalmaktadır.

4. Celâli'ye "Celâli Baba" denmesi de sayın Gölpınarlı'yı yanıltmış olmalıdır. "Baba" deyimi, Doğuda, sevilen ve sayılan kişilerin sanı olarak kullanılır. "Celâli Baba"denmesini bu anlamda anlamalıdır; Alevî ya da Bektaşî olduğundan ötürü değil.

Nitekim Erzurum ve çevresinde Sümmâni, "Sümmâni Baba" diye anılır. Onun da Celâli gibi Bektaşîlikle bir ilişkisi yoktur.

Hatta ozanlar, birbirlerine olan saygılarını göstermek için, aynı yola baş vururlar. Celâli ile Sümmâni'nin bir karşılaşmalarında bunun örneğini görmekteyiz.

Sümmâni :

*Aşkın kervanını düzüp bezersin,
Sokakları adım adım düzersin,*

*Neden böyle miskin miskin gezersin,
Galiba sarhoşsun Baba Celâli.*

Celâli :

*Aşkın kervanını düzüp bezettim,
Altı ay oldu ki yolun gözettim,
Rüyamda görmüştüm, seni benzettim,
Hakikat sadıksın Baba Sümmâni (14).*

5. Celâli ile ilgili yayınları izlemeyişi de sayın Gölpınarlı'yı yanıltan nedenlerden biridir. Bu konuda bir eski, bir de yeni iki kaynağı kendisine salık verelim.

a) Sadettin Nüzhet bu konuda şöyle demektedir : "...Ziyaettin Fahri'nin şairi Bektaşî tarikatı mensuplarından göstermesini Fahrettin Saltkan (M. Fahrettin Kırzioğlu'nun takma adıdır) - mahallî tetkiklerine istinaden - kabul etmemektedir. Filhakika şairin elimizde bulunan 20 - 25 kadar koşması - tasavvufî bazı resimleri ihtiva etmekle beraber - onun mensup olduğu tarikatı tam manasıyla bildirecek bir mahiyet arz etmiyor. Celâli'nin, şairlerinden *Şahî Merdan'dan ve 'Horasan Erleri'nden bahsetmesi de Bektaşîliğine değil, ancak turikata mensup bir saz şairi olduğuna delâlet eder.* Her halde şairi Erzurum ve muhitinde intişar eden tarikatlardan birine, belki de Kadiriliğe mensup bir şahsiyet olarak kabul etmek daha doğru olur sanırım." (15).

b) Salim Haşlak'ın, ozanın yaşadığı bölgede yaptığı incelemeler sonucu hazırladığı yapıtından, Celâli'nin Bektaşî ya da Kızılbaş değil, Nakşibendi tarikatına bağlı bir kişi olduğunu öğreniyoruz. Tarikatındaki müşşîdi de Erzincanlı Şeyh Beşir Efendi'dir (16).

c) Yukarıdaki kaynaklara bir üçüncüsünü de ekleyelim. Bir yazımızda da belirttiğimiz gibi, rahmetli babam, Celâliyi de, Sümmâniyi de görmüştür; Sümmâni ile yakın arkadaşlığı vardır, şiirlerini kendi ağzından derlemiştir.

İki ozan, eskiden Tercan'ın, şimdi Çayırılı ilçesinin (Erzincan'a bağlıdır) Karakulak bucağında karşılaşır, "müşsaare"de bulurlar. Bu karşılaşmanın bir bölümünü yayımlamıştık (17).

Babamdan dinlemiştim; Celâli "ehl-i sünnet" erbabından bir kişiymiş. Nakşibendi tarikatındanmış.

Yukarıdaki üç kaynak gösteriyor ki, Celâli'nin Alevilikle, bir ilgisi yoktur. O-

nun Alevî ya da Bektaşî olduğunu söyleyenler bir "yakıştırma" yapmaktan öteye gitmemişlerdir.

Celâli'nin Alevî ya da Bektaşî olduğunu öne sürenlerin, ozanın yapıtlarıyla bu savlarını ispatlamaları gerekirdi. Oysa hiç biri bu yola gitmemiştir. Sayın Gölpınarlı'nın yayınladığı parçada da onun Aleviliğini ya da Bektaşîliğini sezdirenen bir yön bulamıyoruz. Bu parça bir ağıttır ve ilk eşinin ölümü üzerine söylenmiştir. "Şair, yaştanmış yürekten bir samimiyetle bu koşmada dile getirmekte ve eşinin fazilet duygularını, ondan ayrı kalmanın acısını, yanık bir inleme ile ifade etmektedir." (18).

Bir ağıt örnek vererek ondan ozanın hangi tarikate bağlı olduğunu sorucunu çirkarmak, her halde, bilimsel anlayışa uygun düşen bir davranış olmasa gerek.

Söz buraya gelmişken, kitapta yayımlanan metinle ve metinde geçen kimi sözcüklerin açıklanışı ile ilgili yanlışları da burada düzeltilim.

Ağıtın dördüncü dörtlüğünün kitaptaki biçimi şöyle :

*Üç kat arpa ile üç kat çavdar ekerdin
Kesmik ekmeğine hasret çekerdin
Namertlere ağı, merde şekerdin
Sözünü tekrar et iftihar götür*

Bu metindeki "kat"lar "kot", "ekerdin, çekerdin, şekerdin" sözcükleri de "ekerdik, çekerdik, şekerdik" olarak değiştirilmelidir (19).

"Kot", tahtadan, kimi zaman da teneke-den yapılmış bir tahıl ölçөгüdür. İki teneke tahıl bir "kot" sayılır. Yaklaşık olarak 24 kilo çeker.

"Tepir elek", "yırtık elek" diye karşılanmış. "Tepir", "yırtık" demek değildir; "tepir elek" de "yırtık elek" anlamına gelmez. "Tepir", tahtadan, oyularak yapılmış, kenarları olmayan, siniye benzer bir araçtır. İçine tahıl konarak iki elle kenarlarından tutulur ve hafifçe havaya doğru savrulur; tahılın içindeki taşlar ve başka yabancı maddeler böylece ayklanır. Bu bakımdan, Pertev Naili Boratav'la Halil Vedat Fıratlı'nın "tepir"i "kıl elek", "kalbur" biçiminde tanımlamaları da yanlıştır (21).

"Kâhan etmek", "tarlayı sürmek" değil, "sebze bahçelerindeki yabancı otların çapa ile yok edilmesi"dir.

"Kesmik"le "kesmük" de birbirine karış-

tırılmıştır. Bunlar ayrı şeylerdir (21). Metinde geçen, "kesmük ekmeği"dir. Buğday, arpa, çavdar karışımı undan yapılan ekmeğe denir.

Sonuç olarak diyeceğiz ki, önyargılardan hareket ederek kesin genellemelere gitmek, tehlikeli ve sakıncalıdır. Ele alınan konu üzerinde yeterli inceleme yapılmazsa, yanlış ve aldatıcı sonuçlar doğar. Bunun için, ikinci basımında kitaptan Bayburtlu Celâli'nin çıkarılması, bilimsel verilere uygun bir davranış olacaktır.

(1) Milliyet Yayınları, İstanbul, 1972, 299 sf.

(2) Ziyaettin Fahri (Fındıkoğlu), Erzurum Şairleri, İstanbul 1927, s. 86; Mahmut Kemal Yanbeğ, Bayburtlu Celâli - Hayatı ve Şiirleri, İstanbul, 1963, s. 13; Salih Haşlak, Halk Ozan Bayburtlu Celâli, İstanbul, 1963, s. 10.

İşin garibi, yazar, bir başka yapıtında köyün adını doğru olarak bildirmektedir (Alevî - Bektaşî Nefesleri, İstanbul, 1963, s. 16).

(3) Mahmut Kemal Yanbeğ, a.y., s. 11, 12; Salim Haşlak, a.y., s. 10.

(4) Hikmet Dizdaroğlu, "Bayburtlu Celâli'nin Şiirleri", TFA dergisi, no. 127, 128, 129, 131, 133, 134, 135, 136, 137, 138.

(5) Hikmet Dizdaroğlu "Bayburtlu Celâli Karsta", TFA dergisi no. 261, 263, 265, 267.

(6) Abdülbaki Gölpınarlı, Alevî - Bektaşî Nefesleri, İstanbul, 1963, s. 10.

(7) Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus Emre, İstanbul, 1936, s. 11 - 28.

(8) Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus Emre, İstanbul, 1971, s. 28. Altın Kitaplar Yayınevi.

(9) Mahmut Kemal Yanbeğ, a. y. s. 57.

(10) Ziyaettin Fahri (Fındıkoğlu), a. y., s. 89.

(11) Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu, a.y., s. 89.

(12) Kemal Samancıgil, Alevî Şairleri, İstanbul, 1946 s. 44.

(13) Mehmet Halit Bayrı, Halk Şiiri (XIX. Yüzyıl). İstanbul, 1956, s. 5, Varlık yayını.

(14) Salim Haşlak, a.y. s. 78.

(15) Sadettin Nüzhet Ergun, Türk Şairleri, c. II, s. 944.

(16) Salim Haşlak, a.y., s. 23, 61, 87.

(17) Hikmet Dizdaroğlu, "Sümmâni - Celâli Karşılaşması ve Ay-Gün Destanı", Fikirler dergisi, no. 264 - 265, 29 Şubat 1944, İzmir.

(18) Salim Haşlak, a.y., s. 30.

(19) Mahmut Kemal Yanbeğ, a.y., s. 21 - 22; Salim Haşlak, a.y., s. 30 - 31; Pertev Naili Boratav - Halil Vedat Fıratlı, İzahlı Halk Şiiri

Ay ile İlgili İnanışlar

Yazan : İ. Hakkı SOYYANMAZ

Arkadaşımız İ. Hakkı Soyyanmaz, Edirne Folkloru'na ait yazı dizisini 5 Temmuz 1969 yılında dergimize göndermiş, ayrıca altını kırmızı kalemle çizdiği aşağıdaki satırlarla "Yazı dizimin 20 ve 21. sayfalarındaki Ay ve Dünya ile ilgili rüyet'in 21 temmuz 1969 tarihinde, Ay'a insan ayağı değmeden basılmasının sağlanmasını" istemişti.

8 Temmuz 1969 da elimize geçen yazıyı o tarihte basamamıştık. Bu defa Apollo—16 Ay'a gönderildiği ve Ay'a 5 nci defa insan ayağı bastığı sırada yayımlıyoruz. T.F.A.

Türkler'in Ay-Güneş ve yıldız'ları tanıdığı zamanlardan kalan inanç ve gelenekleri, İslâmiyet kaideleri ile karışmış, günümüze kadar gelip, bugün unutulmaya başlanmıştır.

Yine Ay, kutsal kitaplarda vahy olup bildirilen ilâhi bir konudur. Yeni doğan ay'ın sivri uçlarına bakılmış, yukarı doğru ise bir aylık zaman kurak geçer, aşağı bakarsa yağmurlu geçer, diye, sonuca varılmış; renginden rüzgâr durumları belirtilmiş, kısaca rasat aracı olarak, günümüze kadar gelmiş bulunmaktadır.

Ayın yeni doğuşunu gören eski yaşlı Türkler; Ay'ı görünce, insan yüzüne bakmayıp, ellerini kaldırıp, "Ay'ı gördüm Allah, amentübillâh, ay'lar mübarek, elhamdülillâh", diyerek üç İhlâs-bir Fatihâ surresi okuyup, ellerini yüzüne sürdükten sonra insan yüzüne bakarlarıdır.

Bu olay, Türklük ve Müslümanlık inanç ve gelenekleri arasında yapılmakta idi. Eski Türk İnançları'na göre, yeni doğan ay, ilk görüldüğü zaman, gören ne durumda ise, sonraki doğuşuna kadar geçen bir aylık zamanda aynı şekilde geçeceğine inanılırdı. Oturur vaziyette ise bir ay oturur, koşar iken gördü ise, bir ay koşar, ağlar iken gördü ise bir ay ağlar, güler iken gördü ise bir ay günleri sevinçli geçer, düşüncesi ile tebessüm edilirdi.

Ay tutulmalarında, göğe atılan ok ve tüfekler, büyücüler tarafından Ay'ın büyülendiği kanısı ile, Ay'ı tutan sihir ve büyüü dağıtmak için yapılırdı. Ay'a atıl-

mazdı. Yine yaşlı Türkler, Ay ve Gün'e karşı kirli su, kül ve çöp dökmeler; atalarının inanç ve geleneklerine karşı saygı gösterirlerdi.

Milletleri ayakta tutan, beş unsurun başında gelen, "Ülkü Birliği" anlamının ne olduğu, bütün dünya milletlerince unutulmuş son günlerde, diğer dört unsur ile de, gelenek, görenek ve inançlar arasında, yeni doğan HİLÂL Ay'ın gelenek ve görenekleri unutulmuş, saygı bağı çürümüş, Ayda insan ayağı olucak diye kıvanç ve gurur duyulmaktadır. Yine bu kişiler arasında, "—Ay'da Hayat olmadığı halde, olduğunu düşünüp, Dünya'nın ek bir harita parçası olursa, yeni doğan Ay'ın gelecekte Kutsal değeri değişikliğe uğrar mı!?" diye, istihare eden de vardır.

Ay ve Dünya ile ilgili, Cato Hipnoz'da görülen bir rüyet; balık motifleri ve Türk Halk Şive - Ağız deyimleri örnekleri ile âcizane bir tablo halinde tarafımdan çizilmiş ve ilişikte sunulmuştur (yan sayfa-da).

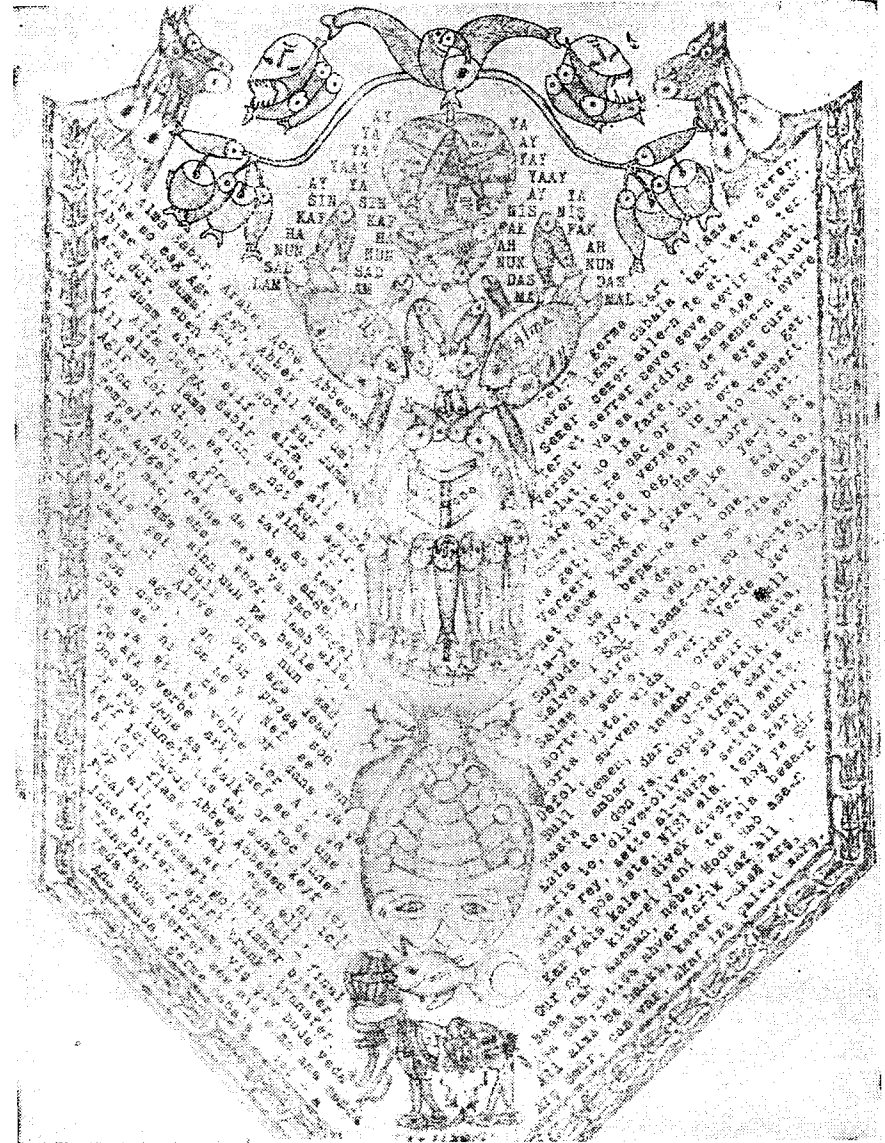
NOT :

Atalarımızın, döktükleri şehit kanları üzerinde gördükleri "HİLÂL — AY"ı Sancak ve Bayrağımıza sembol yaptıklarını hatırdan çıkarmamalıyız. Mekanik sahada geri kalmışsak ta, rüyet ile ilk olarak bildiride bulunmak, Bayrağımızdaki ay remzine karşı olan görevlerimiz arasındadır.

Derginiz kanalı ile, Ay'a insan ayağı basmazdan 21 Temmuz 1969 tarihinden önce rüyet'inin basılması çok isabetli olacaktır.

Kireç taşı olan Ay toprağı Dünya'ya getirilince, rüyet'in doğru olduğu kanısı kesilecektir.

Hayat uyandırmak amacı ile, Ay'da a-

tom deneyi yapmanın, "Güneş Sistemi"ni bozacağına inanıyorum. Rüyet'in Ay ile olan bölümünün çözümünü bu konunun ilgililerine bırakıyorum.

Üç ayrı sıfat basamaklı ve yedi düğümlü olan rüyet'in, Ay ile ilgili ilk düğümü, "Kalk, or roc lune? tas tas sune keyf ici"

= Ay, k'reç ve kayadır? Küme küme yıldız ve Güneş'in anahtarı buradadır", anlamını taşır.

Kireç taşı olan Ay'da, hayat uyandırmak için atom deneyi yapmakla, Güneş Sisteminin bozulacağını, balık motifleri ile yapılan rüyetin alt bölümü belirtmektedir.

Antolojisi, Ankara, 1943, s. 188.

(20) İzahlı Halk Şiiri Antoloji, s. 290.

(21) Türkçe'de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi, c. 2, İstanbul, 1941, s. 388. Kesmik ve Kesmik maddeleri. TDK yayını.

“Türk Folklor ve Etnografya Bibliyografyası,”

MİLLİ FOLKLOR ENSTİTÜSÜ YAYIMI

Yazan : Dr. Ruşen YILDIRIM

[Milli Folklor Enstitüsünün beşinci kitabı. Büyük boy, 521 sayfa, Fiyatı 25 lira. Şu bölümlere ayrılarak konu ile ilgili kitap ve makaleler verilmiştir : Birinci bölüm : Folklor, etnografya ve sosyal hayat ile ilgili genel yayınlar, İkinci bölüm : Anonim halk edebiyatı. Üçüncü bölüm : Sosyal hayat, çeşitli pratik ve tatbikatları. Dördüncü bölüm : Etnografya. Beşinci bölüm : Haberler, olaylar, folklorcular. En sonunda da yazar, kitap, makaleler indeksleri verilmiştir].

Bütün iyi niyetimize rağmen ne yazık ki, övülecek bir yerini bulamadığımız kitap üzerine kısa kısa dokunacağız. Eğer geniş olarak ele almış olsak, diyeceğiz ki, *yazık olmuş emeklere*. En iyisi, yeniden yazmak daha doğru olur. Çünkü, kitap bırakın eksikliklerini, yanlışlarla dolu ve istifadeden uzak.

Hikâyeler bölümünde tutulan yol yanlış. Asıl maksat, hikâyeleri vermek olduğuna göre, sıralama yazar adına göre değil, hikâye adına göre olmalıdır. Araştırmacıya yazar veya toplayan ne sağlar? Ona hikâyenin kendisi lazımdır. Bunun için bir hikâye değişik yerlerde ayrı yer almış. Bu, araştırmacı için çok yorucudur. Oysa örneğin, “Kerem ile Aslı” hepsi bir arada olsa, ne denli yararlı olurdu. Kimi yerde de bir eserin her baskısı için ayrı ayrı madde yapılmış. Bu da kitabı şişirmekten öteye gitmez.

Alınmaması gerekli pek çok eser de alınmış. Örneğin, Vecihe Kılıçoğlu'nun *Cerrahiye-i İlhaniye*'si halk tıbbi değildir. On beşinci yüzyılda yazılmış bilimsel bir tıp eseridir. İran şairi Nizami'nin *Hüsrev ü Şirin*'i de halk hikâyesi değildir. Mehmet Seyda'nın *Zonguldak Hikâyeleri* halk hikâyesi değildir. Bildiğimiz modern hikâyedir. Demek ki, hazırlayıcılar kitapları görmeden genel bibliyografyalara bakmışlar. Üstelik yeni edebiyat âleminde de haberleri olmadığından böyle feci yanlışlara düşmüşler.

Yine meselâ, eseri görmeden almanın acı bir örneğini verelim: Ali Emiri'nin *Durûb-i Emsal* adlı yazmasının yeri bildirilmemiş. Biz verelim yerini: Fatih Millet Kitaplığı, no: 209 — 211.

Musahipzade Celâl'in alınması niye? O

büyük bir sanatçı olmakla birlikte, ne folklorcudur, ne de etnografyacısıdır? Haydi diyelim, eserinde bazı kıvrımlar var. Ya, folklorcular bölümünde onun hakkında çıkmış yazılardan alınan yirmi üç maddeye ne diyelim? Bu da bilgisizliğin ve kitabı şişirmenin bir başka çidesi...

Masallarla halk hikâyeleri birbirine karıştırılmış. Böyle olması doğaldır. Çünkü, hazırlayıcılar ikisini ayırt edecek nitelikte yetişmemişlerdir. Örneğin, 1455'deki masal olduğu halde hikâyeler arasına alınmış. *Binbir Gece* masallarını basanlar kitabın adını *Hikâye* diye almışlar. Bunun pek çok örneği var bibliyografyada. Tabii işin uzmanı olmayınca, üstelik kitapları görmedikince böyle gülünç durum ortaya çıkacaktır.

Halk hikâyelerinin birkaçının dışında hiçbirinin taşbasmaları yoktur. Sonradan basılanlar bunların aynısıdır. Onun için taşbasmalar önemli yer tutar. Üstelik bunların sayfa yanlışlarında ikinci bir hikâye yer alır. Örneğin, Bibliyografyada bulunmayan *“Hikâye-i Ferhad ile Şirin”* in yan sayfalarında *“Hikâye-i Râzı Nihan”* ile *“Mâhı Firuz Sultan”* vardır. Böyle eksik olunca araştırmacıya yardım mı edilmiştir, yoksa şaşırtılmış mıdır?

Yine eserleri, makaleleri görmeden yapılmış bir gafı göstereyim. Cahit Öztelli'nin *“Karaca Oğlan Bilmecesi”* yazısı bilmeceler arasına alınmış. Oysa bu yazı bilmeceler üzerine değildir, hiç ilgisi yoktur. Bunun gibi Kerim Yund'un *“Savaş Türküleri”* de türküler arasına alınmış. Oysa bu kitap şairinin yazdığı şiirlerdir.

Aslında halk müziği ile ilgili hiçbir maddeyi almamak gerekirdi. Çünkü, daha önce enstitünün mükemmel bir eseri olan

“Açıklamalı Türk Halk Müziği kitap ve Makaleler Bibliyografyası” çıkmıştı, böyle bir eser varken yeniden ve eksik, derme çatma acınacak bir bibliyografya yapmanın gereği nedir? Yoksa hazırlayıcılar bu ellerinin altındaki eserden de mi habersiz?

Bu yolu tuttukları sürede demek ki, bundan sonra çıkacak bibliyografyada da buradakiler yeniden alınacak. Olmaz böyle şey.

Bunun gibi atasözleri bölümüne de gerek yok idi. Çünkü, atasözlerinin en zengin bibliyografyası Türk Dil Kurumunca çıkarılan kitaplarda vardır. Ancak, onun eksikleri varsa ve de daha sonra çıkmışları almak yeterlidir. Şimdiki haliyle bu bölüm de yetersizdir. Yarardan uzaktır. Bunun gibi ileride çıkarılacağını umduğumuz şairleri bibliyografyasında da ünlü şairlerin kitaplarına alınan bibliyografyalar gözönünde tutulmalıdır.

Künyelerde gördüğümüz pek çok eksikliği ve tutarsızlıkları burada bir bir anlatmaya, göstermeye ne yerimiz ne de bizim vaktimiz vardır. Onun için bunların üzerinde durmayıp geliş güzel almadıkları, daha doğrusu işin uzmanı olmadıkları için bilmedikleri kitaplardan bazılarını sunalım. Belki, ileride daha doğru olarak bastırılacak kitaba alırlar.

Eksikler :

1) Mustafa Rahmi, *Dede Korkut Kitabı*, Maarif Kitaphanesi, 1927. (İçinde on beş masal var. İkisi Dede Korkut'tan, Eski yazı).

2) Cahit Öztelli, *Halk Hikâyelerinde İbni Sina*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı — Belleten 1968, ayrı basım.

3) Ettore Rossi, *Kitabı Dede Korkut*, Vatikan 1952 (bu çok önemli ve büyük kitap aynı zamanda Vatikan Kitaplığında bulunan ikinci nüshanın incelenmesini ve tıpkı basımını verir.)

4) *Kerem ile Aslı* (Ahmet Rasim), İktbal Kütüphanesi 1927, eski yazı.

5) *Tayyarzade — Binbir Direk Batakhanesi*, El'Adil Matbaası, Dersaadet, 1341/1923, eski yazı.

6) *Hançerli Hanım*, İktbal Kütüphanesi, İstanbul 1340/1922, on altı resim var. Eski yazı.

7) *Meşhur Köroğlu*, Taşbasmaları, 1302/1884.

8) Süleyman Tevfik, *Sihirbazın Marifetleri* (masal), İktbal Kütüphanesi, Mahmut Bey Matbaası, 1925. Eski yazı.

9) Salih San, *Besni* (içindekiler: 51 s. Bilmeceler, 15 sayfa, şarkı ve türküler, kadın, erkek ve çocuk oyunları 291 tane, masallar 19 tane, yersel kelimeler 12 sayfa).

10) Abdülkadir İnan, *Makaleler ve İncelemeler*, Türk Tarih Kurumu, 712 büyük sayfa, 1968 (bu kitap nasıl alınmaz, hayret).

11) *Kızılay ve Kızıhaç Enternasyonal Bebek Sergisi* Hatırası, İstanbul 1954.

12) *Nasreddin Hoca Şenlikleri* Programı, Akşehir 1968.

13) Orhan Acipayamalı, *Türkiye Etnolojisine Ait Bazı Meseleler*, Ankara 1961/62.

14) M. Ragıp Gazimihal, *Konya'da Müsiki*, Ankara 1947.

15) Şükrü Elçin, *Kitabı, Mensur, Realist İstanbul Halk Hikâyeleri*, Hacettepe Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, 1969'dan ayrı basım.

16) Şükrü Elçin, *Gölpazarı Bilmeceleri*, Türk Kültürü Araştırmaları, ayrı basım, Ankara 1965 (Bin Temel'de de çıktı).

Yukarıda örnek olarak verdiklerimiz dışında daha yüzlerce eser ve makale var eksik. Anlaşılan şu ki, Enstitünün kuruluşundan sonra üç dört yıl devam eden bilimsel çalışmalar durmuş, Cahit Öztelli zamanında sıkı bir çalışma ile kurulan kitaplığa yeniden kitap alınmamış, konu da bilinmediğinden başka yerlerden tarama da yapılamamıştır.

Şimdi, kısaca tanıttığımız bibliyografyadan sonra, bundan sonraki çalışmalar için bazı tavsiyelerde bulunalım.

1) Böyle eserler ancak uzmanlara hazırlanmalıdır.

2) Her konuda uzman bulunmadığı zaman da yine bir iki uzmanın gözcülüğünde çalışmalıdır.

3) Her kitap ve makale görülmelidir. Böyle yapılmadığı için konu ile hiç ilgisi olmayanlar kitaba alınır.

4) Daha önce bir konuda çok iyi bir bibliyografya çıkmış ise, ya olduğu gibi almalı (yerini bildirerek) ya da oraya baş vurulması bildirilmelidir. Böyle yapılma-